

УДК 338.2

DOI: 10.32342/2074-5354-2019-2-51-4

О.С. СТЕПАНЮК,
асистент Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу

ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ ОБОРОТНОСТІ АКТИВІВ ТА ЇЇ ПОКАЗНИКИ

Ефективність використання виробничих ресурсів, безумовно, впливає на результативність роботи підприємства. Для нинішніх та потенційних інвесторів, які приймають рішення про доцільність інвестування, важливо правильно оцінити рівень ефективності використання підприємством усіх ресурсів, включаючи оборотні активи. При оцінці, як правило, використовуються різні показники. Порядок їх розрахунку, ступінь адекватності реальної ситуації є предметом наукових дискусій. Тому дослідження у цьому напрямі є актуальними. Однак існують багато нерозв'язаних проблем, що пов'язані з оцінкою ефективності використання ресурсів загалом, включаючи такі ресурси, як оборотні активи. Характерною особливістю оборотних активів є їх здатність трансформуватися в процесі управління.

При аналізі діяльності будь-якого підприємства оцінюється ефективність використання ресурсів. Якщо оцінка базується на інформації фінансової звітності компанії (інвестори, особливо потенційні, як правило, не мають іншої інформації), дуже важливо оцінити ефективність використання оборотних активів.

У статті доведено, що у процесі управління повертаються лише кошти, які вкладаються в інші активи. Оборотні активи називають працюючими, тому що вони перетворюються на гроші протягом року, а не тому, що вони обертаються. Гроші, вкладені в оборотні кошти, обертаються. Тому доцільно розраховувати швидкість обороту готівки. Усі інші складові оборотних активів, крім грошей, не обертаються окремо, тому немає сенсу обчислювати показники їх обороту. Коефіцієнт оборотності грошових коштів не може бути обчислений відповідно до цієї фінансової звітності, але коефіцієнт, який показує, скільки продано продукції на одиницю оборотних активів, досить добре характеризує ефективність використання оборотних активів.

Доведено, що перераховуються лише гроші, вкладені в інші активи; доцільно обчислювати коефіцієнти оборотності лише для оборотних активів у цілому, а для окремих складових обчислювати показники оборотності недоцільно.

Ключові слова: оборотні активи, грошові кошти, коефіцієнт оборотності, період оборотності, грошові потоки, дебіторська заборгованість, запаси.

Экономическое содержание процессов оборачиваемости оборотных активов, в том числе денежных средств, рассматривается на основе построенных моделей их оборота. В статье доказывается мысль, что оборачиваются только деньги, вложенные в другие активы, коэффициенты оборачиваемости целесообразно рассчитывать только для оборотных активов в целом, а для отдельных составляющих – нецелесообразно.

Ключевые слова: оборотные активы, денежные средства, коэффициент оборачиваемости, период оборачиваемости, денежные потоки, дебиторская задолженность, запасы.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ефективність використання оборотних ресурсів, безумовно, впливає на результативність діяльності підприємства. Для теперішніх і потенційних інвесторів при прийнятті рішення про доцільність інвестування важливо правильно оцінити рівень ефективності використання підприємством усіх ресурсів, у тому числі оборотних активів. При оцінці, як правило, використовуються різного роду показники. Порядок їх розрахунку, ступінь адекватності реальній ситуації є предметом наукових дискусій. Тому дослідження в цьому напрямі є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При аналізованні діяльності будь-якого підприємства оцінюють ефективність використання ресурсів. Якщо оцінка робиться на підставі інформації фінансової звітності підприємства (у інверторів, особливо потенційних, іншої інформації, як правило, не буває), дуже важливо оцінити ефективність використання оборотних активів. Питання методики аналізу і порядок оцінки ефективності використання оборотних активів досліджувалися такими вченими, як М.А. Дядюк, В.В. Васильєва [1, с. 263–271], Р.О. Костирко [2], І.В. Олександренко [3, с. 277–283], В.П. Савчук [4], Л.Г. Соляник [5], О.М. Чубка, О.М. Рудницька [6, с. 440–445.] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак до цього часу є багато нерозв'язаних проблем, що пов'язані з оцінкою ефективності використання ресурсів загалом, у тому числі й таких ресурсів, як оборотні акти-

ви. Характерною рисою оборотних активів є їх властивість обертатися в процесі господарювання.

Формулювання цілей статті та постановка завдання: довести, що в господарському процесі обертаються тільки грошові засоби, які вкладені в інші активи, відповідно, коефіцієнти оборотності доцільно розраховувати тільки для оборотних активів загалом, а для окремих складових оборотних активів розраховувати показники їх оборотності недоцільно.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Щоб зрозуміти зміст проблеми і зробити спробу знайти її розв'язання або хоч наблизитися до нього, змодельємо процес обороту грошових коштів (табл. 1).

З табл. 1 бачимо, що процес кругообігу грошових коштів почався з 2000 ум. од., на які придбали матеріали та все інше, потрібне для виготовлення продукції. Працівникам нараховано і видано зарплату (з виручки за реалізовану готову продукцію); нараховано амортизацію, виготовлено і реалізовано готову продукцію, отримано гроші від покупців, які після видачі заробітної плати (нарахована заробітна плата в цьому випадку відображає всі інші нараховані витрати), направлено тим же шляхом, тобто на другий оборот. У моделі розглянуто 4 такі обороти, тобто гроші, перша величина яких була 2000 ум. од., збільшувалися за рахунок прибуткової діяльності та використовувалися у процесі виробництва. Через 4 обороти цих грошей маємо таку фінансову звітність (табл. 2).

Таблиця 1

Модель 1 оборотності грошових коштів, ум. од. *

Оборот	Залишок грошей	Витрачено на матеріали й інші потреби	Нарахована зарплата	Нарахована амортизація	Собівартість	Отримано за реалізовану продукцію	Прибуток	Видана зарплата
Перший	2000,0	2000,0	90,0	10,0	2100,0	3000,0	900,0	90,0
Другий	2910,0	2910,0	230,0	10,0	3150,0	4500,0	1350,0	230,0
Третій	4270,0	4270,0	445,0	10,0	4725,0	6750,0	2025,0	445,0
Четвертий	6305,0	6305,0	772,5	10,0	7087,5	10125,0	3037,5	772,5
Усього	-	15485,0	1537,5	40,0	17062,5	24375,0	7312,5	1537,5

* Джерело: складено автором.

Таблиця 2

Форма 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан), ум. од.*

Актив	На початок	На кінець	Пасив	На початок	На кінець
Гроші	2000,0	9352,5	Статутний капітал	2000,0	2000,0
			Прибуток	-	7312,5
			Амортизація	-	40,0
Баланс	2000,0	9352,5	Баланс	2000,0	9352,5

* Джерело: складено автором.

Таблиця 3

Форма 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід), ум. од.*

Стаття	Сума
Дохід від реалізації	24375,0
Собівартість	17062,5
Прибуток	7312,5

* Джерело: складено автором.

Таблиця 4

Форма 3. Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом), ум. од.*

Стаття	Сума
Рух коштів від операційної діяльності	
Надходження від реалізації продукції	24375
Витрачання на оплату:	
– матеріалів	15485
– заробітної плати	1537,5
Чистий рух коштів від операційної діяльності	7352,5
Залишок коштів на початок	2000,0
Залишок коштів на кінець	9352,5

* Джерело: складено автором.

Спробуємо дати оцінку ефективності використання оборотних активів, які в цій моделі подано тільки грошовими коштами. Одним з головних показників ефективності використання оборотних активів є коефіцієнт оборотності (K_1):

$$\hat{E}_1 = \frac{\text{Дохід від реалізації готової продукції (товарів, робіт, послуг)}}{\text{Середні залишки оборотних активів}} = \frac{24375 \times 2}{2000 + 9352,5} = 4,3 \text{ оборота.}$$

Розрахунок показує: оборотні активи зробили 4,3 оборота, а з моделі бачимо, що вони зробили тільки 4 обороти. У цьо-

му випадку різниця незначна, але внаслідок аналогічних досліджень різниця могла б бути в рази більшою. Це пов'язано насамперед зі знаменником розрахунку. Показники грошових коштів на момент (на початок та кінець звітного періоду) у результаті їх швидкого руху можуть відрізнятися в сотні разів, що не дозволяє отримати реальну середню величину. За рахунок цього отримується неадекватний результат, який часто не має економічного змісту. Цей недолік можна побороти, використовуючи, наприклад, дані залишків на кожний день, але для зовнішніх користувачів, які обмежені інформацією фінансової звітності, такої можливості немає.

Крім того, до чисельника розрахунку також є питання. Виходячи з логіки показника оборотності у чисельнику формули треба використовувати суму всіх коштів, які перебували в обігу на звітний період. Сума доходу – це не сума коштів в обігу, по-перше, не вся виручка потрапляє до обігових коштів. Частина цієї суми вилучається з обігу на виплату заробітної плати, податків та ін. Одна справа, коли сплачують, наприклад, за товар, сировину, тоді замість коштів в обороті будуть запаси. Коли ж гроші пішли на виплату зарплати або сплату податків, вони зникають з обігу. Тому інформацію щодо суми грошей, які були в обігу за звітний період, більш доцільно використовувати в ф. 3 «Звіт про рух грошових коштів».

Наші спроби виходячи з наведеної моделі 1 (табл. 1) отримати на підставі даних фінансової звітності 4 обороти не дали результатів, тобто висновок перший: результат від поділу доходу від реалізації на середні залишки оборотних активів – це не кількість оборотів, а результат, який показує скільки доходу від реалізації продукції припадає на одну умовну одиницю оборотних активів. Це хороший показник ефективності використання оборотних активів, але це не кількість оборотів. Було зроблено багато розрахунків на інших прикладах, і результат був однаковий. Тому висновок другий: за даними фінансової звітності не можна визначити кількість оборотів оборотних активів.

На підставі даних моделі 1 проаналізуємо, що заважає отримати бажаний результат: кількість оборотів, яка дорівнює 4. Для цього будемо аналізувати кожний оборот окремо.

На першому обороті запущено обігових коштів 2000 ум. од. Виручка від реалізації 3000 ум. од. За існуючою методикою розрахунку кількості оборотів (виручка / оборотні кошти) отримуємо $3000/2000 = 1,5$ оборота, хоча оборотні кошти зробили тільки один оборот. До знаменника не може бути претензій: було запущено в оборот 2000 ум. од. Як треба використовувати чисельник розрахунку, щоб отримати 2000 ум. од.? Для цього спробуємо зменшити обсяг виручки на складові, які не потребують обігових коштів, тобто на величину доданої до перенесеної вар-

тості, а саме на суму прибутку (900 ум. од.), заробітної плати (90 ум. од.) і амортизації (10 ум. од.) отримаємо бажаний результат 2000 ум. од. Таким чином, у чисельнику розрахунку кількості оборотів треба використовувати скориговану на додану вартість виручку або собівартість, скориговану знову ж таки на додану вартість, включену до собівартості: заробітну плату і амортизацію. Після чотирьох оборотів ця величина дорівнює: $24375-7312,5-1537,5-40=15485$ ум. од. Середній розмір запускає в обіг грошей за даними моделі $(2000+2910+4270+6305):4 = 3871,25$ ум. од.

Кількість оборотів = $15485/3871,25 = 4$ обороти, тобто отримано реальну кількість оборотів.

Але тут є проблема, пов'язана з визначенням середньої величини запущених в обіг коштів. З моделі 1 ми бачимо суму залучених в оборот обігових коштів, тому без проблем розрахували середню. На практиці таких даних ні у фінансовій звітності, ні в оперативній інформації немає. Тому середню величину залучених в обіг грошових коштів розраховують як середню арифметичну або середню хронологічну із залишків коштів.

Використовуючи дані моделі отримуємо: $2000+9352,5/2=5676,25$ ум. од., що суттєво відрізняється від 3871,25 ум. од. Це властивість середніх. Можливості інших методів розрахунків середньої в умовах діючих підприємств не маємо.

Продовжимо дослідження коригування чисельника для розрахунку кількості оборотів. Побудуємо більш ускладнену модель оборотності оборотних коштів – модель 2 (табл. 5).

Модель 2 відображає ситуацію більш адекватну реальній.

У моделі 2 на відміну від моделі 1:

- не завжди всі гроші використовуються, а частина з них залишається в залишку (оборот 3);
- не всі запаси використовуються, є залишки запасів (оборот 3);
- мають місце дебіторська, кредиторська заборгованості: їх виникнення і погашення (всі обороти);
- сплачується податок на прибуток (обороті 1 і 2). На підставі моделі 2 складемо фінансову звітність (табл. 6).

Таблиця 5

Модель 2 оборотності оборотних активів, ум. од.*

Стаття	Оборот			
	1	2	3	4
1. Гроші на початок	2000,0	2250,0	3970,0	6855,0
2. Матеріали та інші, необхідні для виробництва:				
– отримано від постачальника	2000,0	2300,0	4270,0	6855,00
– витрачено на виробництво	2000,0	2300,0	4200,0	6855,00
– сплачено за матеріали	2000,0	2250,0	3770,0	6855,00
3. Заборгованість за матеріали	-	50,0	500,0	-
4. Нарахована і видана заробітна плата	90,0	230,0	445,0	770,0
5. Нарахована амортизація	10,0	10,0	10,0	10,0
6. Собівартість продукції	2100,0	2540,0	4655,0	7635,0
7. Реалізована продукція вся	3000,0	4500,0	6750,0	10000,0
8. Отримано за продукцію	2500,0	3900,0	6750,0	10000,0
9. Прибуток	900,0	1960,0	2095,0	2365,0
10. Дебітори	500,0	600,0	-	-
11. Отримано від дебіторів	-	500,0	400,0	100,0
12. Сплачено кредиторам	-	-	50,0	300,0
13. Сплачено податок на прибуток	160,0	200,0	-	-
14. Гроші на кінець	2250,0	3970,0	6855,0	9030,0

* Джерело: складено автором.

Таблиця 6

Форма 1. Баланс (Звіт про фінансовий стан), ум. од.*

Актив	На початок	Оборот			
		Після першого	Після двох	Після трьох	Після чотирьох
Основні засоби	1000,0	990,0	980,0	970,0	960,0
– первісна вартість	1000,0	1000,0	1000,0	1000,0	1000,0
– знос	-	(10,0)	(10,0)	(10,0)	(10,0)
Матеріали	-	-	-	70,0	70,0
Дебітори	-	500,0	600,0	200,0	100,0
Гроші	2000,0	2250,0	3970,0	6855,0	9030,0
Баланс		3740,0	5550,0	8095,0	10160,0
Пасив					
Статутний капітал	3000,0	3000,0	3000,0	3000,0	3000,0
Прибуток	-	740,0	2500,0	4595,0	6960,0
Заборгованість постачальників	-	-	50,0	500,0	200,0
Баланс		3740,0	5550,0	8095,0	10160,0

* Джерело: складено автором.

Таблиця 7

**Форма 2. Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
(за кожний оборот і за 4 обороти разом), ум. од.***

Стаття	Оборот				За чотири обороти разом
	1	2	3	4	
Чистий дохід від реалізації продукції	3000,0	4500,0	6750,0	10000,0	24250,0
Собівартість реалізованої продукції,	2100,0	2540,0	4655,0	7635,0	16930
в т.ч. матеріали	2000,0	2300,0	4200,0	6855,0	15355,0
Валовий прибуток	900,0	1960,0	2095,0	2365,0	7320
Податок на прибуток	160,0	200,0	2095,0	2365,0	360,0
Чистий фінансовий результат	740,0	1760,0	2095,0	2365,0	6960

* Джерело: складено автором.

Таблиця 8

Форма 3. Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом), ум. од.*

Стаття	Оборот				За чотири обороти разом
	1	2	3	4	
Рух коштів у результаті операційної діяльності					
Надходження :	2500,0	3900,0	6750,0	10000,0	23150,0
– від реалізації продукції					
– від дебіторів	-	500,0	400,0	100,0	1000,0
Витрати на оплату :	2000,0	2250,0	3770,0	6855,0	14875,0
– товарів	90,0	230,0	445,0	770,0	1535,0
– заробітної плати	160,0	200,0	-	-	360,0
– податків	-	-	50,0	300,0	350,0
– кредиторів					
Чистий рух грошових коштів	250,0	1720,0	2885,0	2175,0	7030,0
Залишок коштів на початок	2000,0	2250,0	3970,0	6855,0	2000,0
Залишок коштів на кінець	2250,0	3970,0	6855,0	9030,0	9030

* Джерело: складено автором.

На підставі даних фінансової звітності розрахуємо коефіцієнт обертання оборотних активів за загальноприйнятою моделлю:

$$\hat{E}_1 = \frac{24\ 250 \times 2}{2\ 000 + 9\ 200} = 4,3$$

Проаналізуємо кожний оборот: за рахунок чого виручка від реалізації відрізняється від суми грошей, запущених в обіг.

Оборот 1: на суму прибутку (900 ум. од.), на суму заробітної плати (90 ум. од.), на суму амортизації (10 ум. од.), а дебітори, які з'явилися, не впливають на проаналізовану різницю, але сума дебіторів (500 ум. од.) зменшує суму коштів, спрямованих у обіг в наступному, тобто другому обороті. На величину оборотних активів

це не впливає (замість грошей маємо дебіторську заборгованість). А сума сплаченого податку не тільки зменшує суму коштів, спрямованих в другий оборот, але і зменшує суму оборотних активів, тому що це вилучені з обігу кошти.

Оборот 2: різниця між виручкою від реалізації і запущеними в обіг коштами також складається з величини доданої вартості (прибуток – 1960 ум. од., зарплата – 230 ум. од., амортизація – 10 ум. од.) та суми кредиторської заборгованості (50 ум. од.), що виникає. Отримана дебіторська заборгованість, зрозуміло, збільшує гроші в обігу, а дебіторська заборгованість, що виникла, та сплачений податок зменшують суму коштів, які спрямовуються в обіг у наступний, третій, оборот.

Оборот 3: різниця між виручкою від реалізації і запущеними в обіг коштами складається з прибутку (2095 ум. од.), заробітної плати (445 ум. од.), амортизації (10 ум. од.), кредиторської заборгованості, що виникла (500 ум. од.), грошей, які залишилися в касі (200 ум. од.), запасів на складі (70 ум. од.), тобто $6750-3970=2095+445+10+500-200-70$. Отримання від дебіторів (400 ум. од.) і погашення боргу кредиторам (50 ум. од.) впливають на суму грошей в обороті на останньому, четвертому, обороті, але на різницю між виручкою від реалізації і сумою запущених в оборот коштів на третьому обороті вони не впливають. В обороті 4 нічого нового в порівнянні з першими трьома оборотами немає. Такі коригування в реальності зробити неможливо, а проведене дослідження доводить: за даними фінансової звітності неможливо розрахувати кількість оборотів ні оборотних активів загалом, ні окремих складових оборотних активів, у тому числі й грошових коштів. Щоб у цьому переконатися, розраховуємо за даними звітності коефіцієнт оборотності матеріалів ($\hat{E}_2$).

Згідно з існуючою методикою

$$\hat{E}_2 = \frac{\text{Витрачені матеріали}}{\text{Середній залишок матеріалів}} = \frac{15\ 355 \times 215\ 355 \times 2}{0+70 \quad 0+70} = 438,7 \text{ оборота.}$$

Бачимо абсурдність отриманого результату. Висновок: не можна розрахувати коефіцієнти оборотності окремих складових оборотних активів. Їх оборотність відбувається одночасно і має дорівнювати коефіцієнту оборотності всіх оборотних активів. Тобто згідно з моделлю 2 обертаються чотири рази гроші, запаси та інші складові оборотних активів. Але з цього можна зробити висновок, що матеріали (запаси взагалі), дебіторська забор-

гованість не обертаються, а обертаються гроші, вкладені в них. Що стосується дебіторської заборгованості, то в моделі 2 чітко бачимо, що вона не бере участі в обороті активів на підприємстві, вона вилучена з обігу і гроші, які винні дебітори, обертаються в дебіторах. Дебіторська заборгованість належить до оборотних активів, тому що вона перетворюється на гроші протягом року, але не обертається. Можна розраховувати період часу, через який у середньому погашається дебіторська заборгованість, але не можна розрахувати показники оборотності, щоб в цьому впевнитися.

Розрахуємо коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості (K_3) згідно з діючою методикою [2, с. 287] та використовуючи дані моделі 2:

$$K_3 =$$

$$\frac{\text{виручка від реалізації}}{\text{середній залишок дебіторської заборгованості}} = \frac{24\ 250 \times 2}{0+100} = 485 \text{ оборотів.}$$

У моделі 2 було всього 4 обороти.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Оборотні активи називаються оборотними тому, що вони протягом року перетворюються в гроші, а не тому, що обертаються. Обертаються гроші, вкладені в оборотні активи. Тому доцільно розраховувати коефіцієнт оборотності грошових коштів.

2. Усі інші складові оборотних активів, крім грошей, не обертаються окремо, тому немає сенсу розраховувати показники їхньої оборотності.

3. Коефіцієнт оборотності грошових коштів не можна розраховувати за даними фінансової звітності, але коефіцієнт, який показує скільки реалізовано продукції на одиницю оборотних активів, досить добре характеризує ефективність використання оборотних активів.

Список використаної літератури

1. Дядюк М.А. Оборотні активи як об'єкт управління у процесі розробки та прийняття господарських рішень / М.А. Дядюк, В.В. Васильєва // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2012. – Вип. 1 (1). – С. 263–271.

2. Костирко Р.О. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Р.О. Костирко. – Харків : Фактор, 2007. – 784 с.

3. Олександренко І.В. Методичні підходи до діагностики оборотних активів підприємства [Електронний ресурс] / І.В. Олександренко // Бізнесінформ. – 2014. – № 2. – С. 277–283. – Режим доступу: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-2_0-pages-277_283.pdf (дата звернення 09.06.2019).

4. Савчук В.П. Финансовый менеджмент предприятий: прикладные вопросы с анализом деловых ситуаций / В.П. Савчук. – К.: Максимум, 2001. – 600 с.

5. Соляник Л.Г. Оборотні засоби промислового підприємства: оптимізація управління: монографія / Л.Г. Соляник. – Дніпропетровськ: Вид-во НГУ, 2009. – 239 с.

6. Чубка О.М. Оцінка методів управління оборотним капіталом промислових підприємств / О.М. Чубка, О.М. Рудницька // Проблеми економіки та управління. – Львів: Вид-во НУ ЛП. – 2009. – Вип. 640. – С. 440–445.